

UDK: 94(497.5-3 Istra)"17/..."
 94(450 Trst)"17/..."
 94(497.5-3 Istra:450 Trst)"17/..."
 Pregledni članak
 Primljeno: 11. 10. 2010.
 Prihvaćeno: 10. 12. 2010.

O vezama Istre i Trsta od 18. stoljeća do danas

MARINO MANIN

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, Republika Hrvatska

U ovome su radu prikazani odnosi istarskoga poluotoka i grada Trsta kroz povijest, s težištem na razdoblju od 18. stoljeća do danas. Utvrđena je uloga Trsta kao gospodarskog i trgovačkog gravitacijskog središta za područje Istre, njegova uloga značajnog crkvenog i upravnog središta, odredišta radnih i inih iseljavanja te kulturnog i prosvjetnog središta. Raščlamba odnosa Istre i Trsta navodi na zaključak da su tijekom čitavog tog razdoblja bili premreženi neraskidivim vezama.

Gljučne riječi: Istra, Trst, administrativno-teritorijalni ustroj, gospodarstvo, trgovina, migracije.

Odnosi Istre i Trsta sežu do u prapovijest. Nastavljaju se i razvijaju tijekom antike. Srednji vijek, s općom dezintegracijom rimskoga sustava (kako onoga jezično-kulturnoga, isto tako i gospodarsko-prometnoga), na regionalnome planu dovodi do dekadencije urbanih aglomeracija i sužavanja njihovih gravitacijskih područja. Tako slabi i utjecaj Trsta na teritorij istarskoga poluotoka.

Odnosi uspostavljeni u kasnome srednjem vijeku utjecali su i na formiranje državnih granica koje su ostale nepromijenjene kroz novi vijek do napoleonskih ratova.¹ Doduše, odnos Trsta i Mletačke Istre tijekom toga razdoblja uglavnom karakteriziraju sitne razmirice oko crte razgraničenja i pogranični sukobi tršćanske i muggiesanske zajednice, primjerice oko solana i slično.² Tek u 18. stoljeću, usporedno s jačanjem trgovačke uloge tršćanske luke, povećavaju se i trgovački (krijumčarski) odnosi Trsta i većega dijela zapadne Istre.³

¹ Naime, nakon jednostoljetne borbe Trst naposljetku dolazi pod upravu Habsburgovaca 1382. godine, a Muggia je od 1377. godine pod vlašću Mletačke Republike. U to vrijeme dakle nastaje granična crta koja se zadržala do kraja 18. st., iako je na tome području i dalje bilo ratnih i pljačkaških djelovanja, a posebno za vrijeme Uskočkoga rata (1615.-1618.). Usp. M. BERTOŠA, *Mletačka Istra u XVI. i XVII. stoljeću*, sv. II., 14.-17.; Dane GRUBER, *Povijest Istre*, Zagreb 1924., 140.-157., 171.-172., 178.-188.

² Usp. M. BERTOŠA, *Jedna zemlja, jedan rat. Istra 1615./1618.*, Pula 1986., 5., 13., 16.-22., 28.-30., 92.-93.

³ M. BERTOŠA, "Neki podaci o krijumčarenju (i uzgoju) duhana u Istri u 18. stoljeću", *Problemi sjevernog Jadrana*, Rijeka 1988., sv. 6., 83.-108.; ISTI, *Pisma i poruke istarskih rektora. Svezak I., Od 1607. do 1616.*, Zagreb 1979.

Međutim, obrat predstavlja razdoblje napoleonskih ratova, koje je imalo za posljednicu integraciju čitavoga područja istarskoga poluotoka i Trsta u okvirima jedinstvene državne zajednice i jedne zajedničke pokrajinske administracije.⁴ Trst je već tada bio najveće urbano, trgovačko i gospodarsko središte na tome području, pa je proglašen i administrativnim središtem.⁵ Vrlo skoro Trst je za sjeverozapadni i središnji dio istarskoga poluotoka postao jedinstveno gravitacijsko središte.⁶ Ti su se odnosi razvijali i intenzivirali do državno-teritorijalnoga preustroja nakon Drugoga svjetskog rata i spuštanja hladnoratovske "željezne zavjese od Ščočina na Baltiku do Trsta na Jadranu".⁷ Usprkos protezanju neriješenih problema u odnosima dviju država (niz pitanja vezanih za područje bivšega STT-a), već 1970-ih godina, dok je Europa bila blokovski podijeljena i pod prijetnjom nuklearnoga rata, Trst je trebao imati središnju ulogu u gotovo utopijskim planovima uspostave suradnje i ponovnoga povezivanja krajeva negdašnje Habsburške Monarhije, tj. Jadrana i srednje Europe (tu mislim na neostvarene planove o kanalu Dunav – Jadran, o industrijskoj zoni kod Sežane i slično).⁸ Sve je to, prema tim planovima, trebalo donijeti prosperitet slovenskoj obalnoj regiji i hrvatskoj Istri, iako od njihove realizacije nije bilo ništa, nego od 1980-ih godina, zbog unutarnje gospodarske i političke krize te kasnijega raspada južnoslavenske državne tvorevine i praktične dezintegracije privrednoga sustava, opet jača uloga Trsta i sjeveroistoka Italije u prihvatu mnogobrojnih radnika iz Istre.⁹

U ovome preglednom radu usredotočit ćemo se samo na neke glavne aspekte odnosa Trsta i Istre, pa prema tome i hrvatskoga življa Istre s Trstom, te ulogom koju je ovaj grad odigrao u novijoj povijesti Istre i istarskih Hrvata.

⁴ Goran CRNKOVIĆ, "Administrativno-teritorijalno ustrojstvo upravnih i sudbenih oblasti u Istri u vrijeme njene političke integracije 1797.-1825.," *Problemi sjevernog Jadrana*, Rijeka 1988., sv. 6., 189.-227.; Pierpaolo DORSI, *Il Litorale nel processo di modernizzazione della Monarchia austriaca. Istituzioni e archivi*, Udine 1994.; Leon MARIN, "Upravna in teritorialna razdelitev slovenske Istre v zadnjih treh stoletjih", *Annales. Anali Koparskega primorja in bližnjih pokrajin*, Koper 1991., br. 1, 135.-148. (1. dio), Koper 1992., br. 2, 159.-174. (2. dio); Bernard STULLI, *Istarsko okružje 1825.-1860.*, Pazin – Rijeka 1984.

⁵ Elio APIH, *La società triestina nel secolo XVIII.*, Torino 1957.; G. CERVANI, *Il Litorale austriaco dal settecento alla "costituzione di dicembre" del 1867*, Udine 1979.; Ugo COVA, *Commercio e navigazione a Trieste e nella Monarchia Asburgica da Maria Teresa al 1915*, Udine 1992.; *Storia economica e sociale di Trieste. Volume 1. La città dei gruppi 1719-1918*, ur. Roberta Finzi, Giovanni Panjek, Trieste 2001.; *Trieste, Austria, Italia tra settecento e novecento. Studi in onore di Elio Apih*, ur. Marina Cattaruzza, Udine 1996.

⁶ U. COVA, "La prima annessione dell'Istria ex veneziana al Litorale austriaco nel 1804 e l'Ufficio circolare dell'Istria in Capodistria", *Acta Histriae*, Koper 1994., III., 201.-208.

⁷ O problematiki razgraničenja i diplomatske aktivnosti koja se na to odnosi vidi Vladimir DEDIJER, *Pariska konferencija*, Zagreb 1948.; *Trst 1941.-1947. Od italijanskoga napada na Jugoslaviju do mirovne pogodbe*, Koper 1988.; Giorgio VALUSSI, *Il confine nodrorientale d'Italia*, Trieste 1972.

⁸ Dušan ČEHOVIN, "Prosta industrijska cona na Krasu", *Primorska srečanja. Revija za družboslovje, gospodarstvo in kulturo*, Nova Gorica 1977., br. 3, 3.-6.; David MALNIČ, "Industrijska prosta cona na Krasu kot pospeševalni dejavnik v mednarodni menjavi Jugoslavije", *Primorska srečanja. Revija za družboslovje, gospodarstvo in kulturo*, Nova Gorica 1981., br. 27-28, 109.-115.

⁹ Goran PRODAN, "Propisima protiv rada na crno u Italiji", *Novi list*, Rijeka, 14. listopada 2003., 20.

1. Trst kao trgovačko i gospodarsko gravitacijsko središte Istre

Kada se Trst krajem prve četvrtine 18. stoljeća počeo razvijati, imao je samo pet do šest tisuća stanovnika i po veličini je bio usporediv s više gradova tadašnje Mletačke Istre. Na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće, kada se intenziviraju veze Trsta i Istre, imao je tridesetak tisuća žitelja, a od toga je bilo čak nekih pet tisuća tek pridošlog radništva.¹⁰ Usporedbe radi, tada je čitava Mletačka Istra imala oko 90 000 žitelja, dakle otprilike samo tri puta više od Trsta. Broj njegova stanovništva raste do oko 250 000 neposredno pred Prvi svjetski rat (za usporedbu, Zagreb je tada imao 80 000, a Beograd 90 000 stanovnika), što dovodi do širenja njegova neposrednog gravitacijskog područja na veći dio Istre. Kada je posrijedi lučki promet, u Trst je 1805. pristiglo brodova s ukupno 170 000 neto registarskih tona, 1850. sa 641 000, 1900. s 2 150 000, a 1913. s čak 5 480 000 tona (što ga je smještalo među prve tri luke Sredozemlja). Trst je imao karakter uvozne luke. Zbog relativno povoljnih karakteristika reljefa njegova zaleđa, od 1850-ih godina ima željezničku vezu sa središtem Monarhije (čak pet godina prije Zagreba).¹¹ Što se veza s Istrom tiče, pored žive pomorske komunikacije, koja je skrenuta iz Venecije prema Trstu, godine 1902. uspostavljena je i uskotračna pruga preko Kopra, Pirana, Buja, Grožnjana, Vižinade i sve do Poreča, a imala je važnu ulogu za plasiranje istarskih poljoprivrednih proizvoda u Trstu. Pored toga, između dvaju svjetskih ratova modernizirane su i poboljšane cestovne komunikacije između Istre i Trsta.¹²

2. Trst kao upravno i crkveno središte za područje Istre

Ubrzo nakon pada Mletačke Republike područje Bivše Mletačke Istre već je 1804. godine podvrgnuto višem upravnom tijelu sa sjedištem u Trstu. Takvo je stanje potrajalo do kraja 1805. Nakon toga, 1809. godine područje Trsta i ono istarsko podvrgnuti su Ilirskim provincijama (tršćanski intendant upravlja i Bivšom Mletačkom Istrom). Sistematizacijom Kraljevine Ilirije iz 1816. godine Istra je podvrgnuta Tršćanskomu guberniju, a zapadni dio Istre (10 kotareva) podvrgnut je i Tršćanskom upravnom okružju, na nižoj instanciji. Godine 1822. za kotareve istočne Istre osnovano je privremeno okružje sa sjedištem u Pazinu, a 1825. osnovano je Istarsko okružje (za čitavu Istru), koje je podvrgnuto Guberniju Primorja sa sjedištem u Trstu, i takvo je stanje potrajalo do 1918.¹³

Po pitanju crkveno-upravnoga ustroja poznato je da su neki dijelovi sjeverne i središnje Istre bili u sastavu negdašnje Tršćanske biskupije (riječ je o

¹⁰ Lojze BERCE, *Budućnost Trsta u svetlu njegove prošlosti. Tragedija jedne luke i jednog naroda pod Italijom*, Beograd 1946.

¹¹ *Oko Trsta*, ur. Viktor Novak, Fran Zwitter, Beograd 1945.

¹² *Istra i Slovensko primorje. Borba za slobodu kroz vjekove*, ur. Juraj Hrženjak, Beograd 1952.

¹³ U. COVA, *n. dj.*, 201.-208.; G. CRNKOVIĆ, *n. dj.*, 189.-227.; L. MARIN, *n. dj.*, br. 1, 135.-148. (1. dio), br. 2, 159.-174. (2. dio).

stanju granica koje je trajalo otprilike od 12. stoljeća do 1788. godine, i koje je bilo neovisno o kasnije uspostavljenim državnim granicama). Tako su primjerice Tršćanskoj biskupiji pripadale istarske župe Buzet, Draguč, Hum, Lanišće, Materada, Račice, Roč, Sovinjak, Umag (s Petrovijom), Vrh i Zrenj u Mletačkoj Istri, odnosno Borut, Mune, Semić i Vodice iz hrvatskoga dijela Istre pod austrijskom upravom. Godine 1788., ukinućem Tršćanske i osnutkom biskupije u Gradiški, sve župe u austrijskome dijelu Istre prelaze pod tu novoosnovanu biskupiju. Dakle, pored gore navedenih župa, tu su iz Porečke biskupije župe Beram, Grdoselo, Kašćerga, Kringa, Pazin, Stari Pazin, Sv. Petar u Šumi, Tinjan, Trviž, Zamask i Žminj; iz Pulske biskupije župe Boljun, Kršan, Kožljak, Lupoglav, Nova Vas, Paz, Šumber i Vranja; one iz liburnijskoga dijela Istre: Brseč, Kastav, Klana, Lovran, Mošćenice i Veprinac, dok Rijeka prelazi Modruškoj biskupiji; te sve župe Pićanske biskupije (osim Grimalde). Kada je 1791. opet uspostavljena Tršćanska biskupija, sve gore navedene župe iz hrvatskoga dijela Istre ostaju pod njezinim nadležtvom. Papinskom bulom iz 1828. ukinuta je Novigradska biskupija, a njezine su župe (smještene između Dragonje i Mirne) pripojene Tršćanskoj biskupiji. Istom bulom Koparska je biskupija sjedinjena s Tršćanskom. Takvo je stanje potrajalo do 1947., kada je za hrvatski i slovenski dio Tršćanske biskupije osnovana Pazinska apostolska administratura (s ingerencijom do granice Zone B STT-a), a nakon 1954. pripojene su joj i župe hrvatskoga državnog teritorija s područja STT-a, da bi naposljetku 1977. ta područja došla pod ingerenciju Porečko-pulske biskupije.¹⁴

3. Trst kao središte gospodarske i političke emigracije iz Istre

Nakon Drugoga svjetskog rata, zbog za žiteljstvo Istre i Trsta još jednog traumatičnog procesa razgraničenja Jugoslavije i Italije, došlo je i do preseeljavanja stanovništva, i to mahom s područja Istre.¹⁵ Danas nacionalne historiografije još nisu suglasne ni oko broja izbjeglica. Nadalje, ne postoji ni jedinstveno mišljenje o uzrocima iseljavanja: na jednoj se strani inzistira na političkom karakteru i represiji, dok druga strana ustrajava na ekonomskim argumentima i uzročno-posljedičnoj vezi unutar spirale nasilja. Međutim, ne upuštajući se u polemiku ove vrste, neosporno proizlazi da su valovi iseljavanja iz Istre obuhvaćali i znatan postotak nacionalno hrvatskoga i slovenskoga stanovništva, koje se iz različitih razloga nije moglo pomiriti s novouspostavljenim sustavom.¹⁶

¹⁴ Marijan BARTOLIĆ, Ivan GRAH, *Crkva u Istri. Osobe, mesta i drugi podaci Porečke i Pulske biskupije (stanje 1. siječnja 1991.)*, Pazin 1991.; I. GRAH, *Istarska crkva u ratnom vihoru (1943.-1945.)*, Pazin 1992.

¹⁵ Amleto BALLARINI, Mihael SOBOLEVSKI, *Le vittime di nazionalità italiana a Fiume e dintorni (1939-1947). Žrtve talijanske nacionalnosti u Rijeci i okolici (1939.-1947.)*, Roma 2002.; Manlio CECOVINI, *Lesodo dalle terre adriatiche. Rilevazioni statistiche*, Roma 1958.

¹⁶ Petar STRČIĆ, "Egzodus Hrvata iz Istre i drugih hrvatskih krajeva između 1918. i 1958. godine kao politička, nacionalna i gospodarska pojava", *Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa Talijanska uprava na hrvatskom prostoru i egzodus Hrvata (1918.-1943.)*, Zagreb 2001., 19.-60.

4. Trst kao važno kulturno i prosvjetno središte Istre

Trst kao upravno središte pokrajine Primorje prije, odnosno Julijske krajine kasnije, bio je i središte okupljanja hrvatske inteligencije. Bio je i obrazovno središte.¹⁷ Isto je tako veliki dio sjeverozapadne Istre gravitirao tršćanskim lječilišnim ustanovama.

Za vrijeme austrijske uprave bio je važno kulturno, izdavačko i duhovno središte za istarske Hrvate, što je kulminiralo od 1870-ih godina i tijekom prvih dvaju desetljeća 20. stoljeća. Prvenstveno mislimo na tršćansko razdoblje biskupa Jurja Dobrile (1875.-1882.) i na vrijeme dok je u Trstu izlazio narodno-preporodni list istarskih Hrvata *Naša Sloga* (1870.-1899.).¹⁸

Nakon Prvog svjetskog rata ta je aktivnost zatrta. Poslije ukidanja hrvatskih kulturnih i gospodarskih institucija na udar vlasti došli su i toponimi, a provodila se i talijanizacija hrvatskih prezimena.¹⁹ Nadalje, i ekonomski problemi između dvaju svjetskih ratova utjecali su na pogoršanje općega stanja u Istri.²⁰ Međutim, pored opisanoga djelovanja na nacionalnome i ekonomskom planu, valja imati u vidu da su za talijanske uprave provedeni i neki bitni infrastrukturni zahvati (izgradnja cestovne infrastrukture ili vodoopskrbnoga sustava), što je pridonijelo modernizaciji Istre i njezinoj boljoj integraciji u širi prostor.²¹

Usprkos emigriranju brojnih Hrvata iz Istre na ovaj prostor nakon Drugoga svjetskog rata, ta intenzivna kulturna aktivnost nije obnovljena (razlozi tome možda bi se mogli potražiti na stranačkoj, tj. na ideološko-političkoj razini i u militantnosti lokalnih političkih skupina).²²

¹⁷ Ante CUKROV, *Između obrazovanja i denacionalizacije. Lega nazionale i njezine škole u Istri krajem 19. i početkom 20. stoljeća*, Pula 2001.; Diana DE ROSA, *Maestri, scolari e bandiere. La scuola elementare in Istria dal 1814 al 1918*, Udine 1998.

¹⁸ "Dobrila, Juraj", *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb 1993., sv. 3., 432.-434.; *Juraj Dobrila. Istarski preporoditelj (1812.-1882.)*, Pula 1985.; P. STRČIĆ, "Oko pokretanja 'Naše Sloge'", *Pazinski memorijal 1970.*, Pazin 1971., sv. 2., 17.-37.; Mirjana GROSS, "Značaj prvih deset godišta 'Naše Sloge' kao preporodnog lista", *Pazinski memorijal 1970.*, Pazin 1971., sv. 2., 39.-59.; Tatjana BLAŽEKOVIĆ, "Bibliografski podaci o 'Našoj Slozi'", *Pazinski memorijal 1970.*, Pazin 1971., sv. 2., 73.-81.

¹⁹ Paolo PAROVEL, *Izbrisani identitet. Nasilno potalijančivanje prezimena, imena i toponima u "Julijskoj krajini" od 1919. do 1945., sa spiskovima iz Tršćanske, Goričke i Istarske pokrajine, te prvih 5300 dekreta*, Pazin – Poreč – Pula 1993.; *Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa Talijanska uprava na hrvatskom prostoru i egzodus Hrvata (1918.-1943.)*, Zagreb 2001.

²⁰ Pavao RAVLIĆ, "Gospodarski uzroci iseljavanja Hrvata i drugih stanovnika Istre između dva svjetska rata", *Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa Talijanska uprava na hrvatskom prostoru i egzodus Hrvata (1918.-1943.)*, Zagreb 2001., 549.-562.

²¹ Juraj PAĐEN, *Istra i njeno povezivanje sa zaledem*, Zagreb 1968.; Almerigo APOLLONIO, "Il senatore Cesare Primo Mori, 'Prefetto di ferro', e la sua opera per la rinascita dell'Istria negli anni 1930-42", *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, Trieste 1998., sv. XCVIII. (XLVI. n. s.), 448.-481.

²² Ernest RADETIĆ, *Istra pod Italijom (1918.-1943.)*, Zagreb 1944.; Hrvoje MEZULIĆ, *Fašizam krstitelj i palikuća*, Zagreb 1946.

Tek s promjenama koje su nastupile nakon pada Berlinskoga zida i prevladavanjem nekih mentalnih blokovskih barijera, i to na svim stranama, stvoreni su uvjeti za ponovnu uspostavu suradnje te je i tršćanskim Hrvatima dan prostor za javno djelovanje i svojevrsno dekriptiranje svoga identiteta.

Dakako, to se poklopilo i s posljednjim valom dolaska hrvatskih radnika iz Istre u Trst i sjeveroistočnu Italiju (govori se da ih trenutačno ima 15 000 te da ih većina nema sređeni status), a dolazi i sve veći broj hrvatskih studenata iz Istre. Tako je započela s djelovanjem Hrvatska zajednica u Trstu, u kojoj djeluju i istarski Hrvati, čak dva kluba istarskih studenata itd.

Na temelju gore iznesenoga, zaključak se može sročiti u nekoliko sljedećih teza. Najprije, možemo reći da od 18. stoljeća do danas opstoje intenzivne veze između Trsta i Istre, i to kako na gospodarskome, trgovačkome i prometnome planu, tako i na kulturnome i prosvjetnome polju. Nadalje, od kraja 18. stoljeća pa sve do Drugoga svjetskog rata postoji i čvrsta administrativno-teritorijalna i institucionalna povezanost navedenoga područja. Kao posljedica toga od druge polovice 19. st. do Prvoga svjetskog rata Trst je i važno kulturno i nacionalno-preporodno središte istarskih Hrvata.

Nakon Drugoga svjetskog rata, usprkos otvorenim pitanjima na političkom polju, Trst ostaje svojevrsan "prozor na Zapad" za područje Istre, pa i šire. Istarski Hrvati tijekom toga višestoljetnog razdoblja imaju nezaobilazno mjesto u gradskome miljeu Trsta, a Trst je i nezaobilazan "topos" njihove, pa i cjelokupne hrvatske kulturne i duhovne scene.

RIASSUNTO

DEI RAPPORTI TRA L'ISTRIA E TRIESTE DAL '700 AD OGGI

Questo saggio presenta i rapporti tra la penisola istriana e la città di Trieste durante la storia. L'autore presenta i loro rapporti dalla fine del '700 ai giorni nostri. Il saggio si sofferma particolarmente: sul ruolo di Trieste come centro di gravitazione, in senso commerciale ed economico, per l'area dell'Istria, sulla sua posizione di importante centro amministrativo ed ecclesiastico per il territorio dell'Istria, sulla sua posizione di centro per l'emigrazione economica e politica dall'Istria, come pure sulla sua influenza di centro culturale e d'istruzione per l'Istria. In base a quanto detto sopra si può concludere che le storie dell'Istria e di Trieste siano strettamente collegate. Durante il '700 si intensificarono i rapporti commerciali (di contrabbando) tra l'Istria e Trieste. In quel tempo Trieste si sviluppò in un importante centro commerciale, in modo che sia per il potenziale economico, che per il numero degli abitanti, superò di molto le città istriane, e si impose come un centro regionale di rango superiore. Poco dopo la caduta della Repubblica di Venezia, Trieste divenne il centro amministrativo dell'Istria. Anche dall'aspetto ecclesiastico, la giurisdizione della diocesi di Trieste ed in seguito di Trieste e Capodistria si estendeva anche sopra parte della penisola istriana. Durante l'800, come porto più importante della Monarchia degli Asburgo e terzo porto del Mediterraneo, Trieste divenne centro di gravitazione per la maggior parte dell'Istria. Trieste è un importante centro culturale e d'istruzione, sia per gli italiani dell'Istria, che per i croati e gli sloveni. Trieste fu il centro per l'esportazione dei prodotti agricoli dall'Istria, ed anche destinazione della forza lavorativa. Dopo la Seconda guerra mondiale divenne destinazione temporanea o permanente per gli emigranti dall'Istria, in primo luogo per gli italiani, ma anche per un gran numero di croati che non potevano accettare il sistema instaurato. A causa dei problemi economici e per colpa delle conseguenze della guerra, Trieste negli anni '90 del '900 divenne destinazione per un gran numero di operai (migranti giornalieri o settimanali) dall'Istria.

Parole chiave: Istria, Trieste, organizzazione amministrativa territoriale, economia, commercio, migrazione